

Елена Петроска-Фостер
Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, Македонија
epetrosk@indiana.edu

БУГАРСКИ ЈАЗИК

Предмет на интерес е означувањето ‘сегашност’ во бугарскиот јазик, т.е. сите финитни глаголски форми што можат да имаат значење на ‘сегашност’ и значењата на презентските форми.

Сето тоа ќе биде претставено преку три главни дела: 1. изразување на ‘сегашност’ со формите на презентот; 2. транспозиција на презентските форми; и 3. транспозиција на други форми за изразување на ‘сегашност’

Под поимот ‘сегашност’ се подразбира временскиот отсек кој го вклучува моментот на зборување и ќе биде претставено нејзиното реализирање во бугарскиот преку трите главни варијанти на реализација: 1. актуелна сегашност; 2. омниетемпорална сегашност и 3. итеративна сегашност.

Транспозицијата на презентските форми ќе биде претставена преку означувањето минатост, идност и готовност, а транспозициските средства за изразување сегашност ќе бидат претставени во рамките на категориите време, резултатив, начин, статус и дијатеза.

1. Изразување на сегашност со презентот:

1.1. Актуелна сегашност:

Актуелната сегашност се изразува со презентските форми од несвршените глаголи. Тоа е сегашност на ситуацијата отсликана во пораката. Сите именувани активности се почнати пред моментот на зборувањето и траат во моментот на зборувањето. Но, таквите пораки не содржат информација дека активностите ќе продложат и во иднина.

***Виждам** деца, които се **кълът** в реката, **плискаат се** с вода и **се смеят**.* (БГ: 142)

‘Гледам деца, кои се капат во реката, се плискаат со вода и се смеат.’

*Аз също **чакам** едного от компанията.* (ГСБКЕ: 292)

‘Јас исто така чекам еден од компанијата.’

***Отивам** при тате на дюкјана.* (ГСБКЕ: 292)

‘Одам кај татко ми во дуќанот.’

1.1.2. Моментна актуелна сегашност :

Претходно наведените предикати се дуративни, но актуелната сегашност може да се изрази и со моментни предикати, со што се нагласува пунктуалноста, моментноста.

*Самолетът **спира**, вратата **се отвара**, по стълбата **слиза** видният гост, **ръкува се** най-сърдечно с очакващия го министър...* (БГ: 143)

‘Авионот запира, вратата се отвора, по скалите слегува видниот гостин, најсредечно се ракува со министерот што го очекува...’

Кога се соопштува за редица последователни активности во моментот на нивното реализирање во бугарскиот често се употребуваат и секундарни имперфективи, т.н. повторливи глаголи: *изтичва, придвижват*. Пр.:

Димитров подава на Илиев, којто му врџа топката и бързо изтичва напред. (ГСБКЕ: 295)

‘Димитров му подава на Илиев, кој му ја враќа топката и брзо истрчува напред’

Илиев поема топката и тргва напред, а всички защитници придвижват към него. Съдията тича заедно с тях. Зрителите окуражават своя любимец. (ГСБКЕ: 295)

‘Илиев ја прифаќа топката и тргнува напред, а сите бекови се приближуваат кон него. Судијата трча заедно со нив. Гледачите го охрабруваат својот љубимец.’

Во ГСБКЕ (1989 [1993]), тоа се определува како “сегашно репортажно време” и според карактеристиката да се изразува последователност на дејствата се наведува дека ова репортажно време е блиско до историскиот презент.

1.2. Омнитемпорална сегашност:

Сегашноста што важи “за сите времиња” се изразува со презентските форми од несвршените глаголи и тоа за изразување на општоважечки научни вистини или изречени народни мудрости во пословици и поговорки. Пр.:

Водата ври при 100 градиуса. Рибияр дишат с хриле. (ГСБКЕ: 293):

‘Водата врие на 100 степени’ ‘Рибите дишат со жабри’

Земята се върти около слънцето. (ГСБКЕ: 294)

‘Земјата се врти околу сонцето’

Желязото се кове, докато е горещо. (ГСБКЕ: 293)

‘Железото се кове додека е жешко’

Мраза мързела, не понасям лъжата. (БГ: 142)

‘Ја мразам мрзата, не ја поднесувам лагата.’

Мисля, следователно съществувам. (БГ: 142)

‘Мислам, значи постојам.’

1.3. Итеративна сегашност:

Главната карактеристика на означувањето итеративност, повторливост ‘постојат (во овој момент) серија настани ...’ е дека во моментот на зборувањето трае претходно почнатата серија настани и не е битно дали некој од настаните трае во моментот. Тоа во бугарскиот јазик може да се изрази и со перфективниот презент, покрај имперфективниот презент.

1.3.1. Итеративно значење со имперфективен презент:

Изразувањето на сегашноста со овие форми е карактеристично и за претходните видови сегашност и одговара и на значењето на сегашното време. Пр.:

*Всеки ден **ставам** рано.* (SGCB: 104)
'Секој ден станувам рано.'

*Баца ми прави врџена, мајка ми ги **продава**...* (ГСБКЕ: 293)
'Татко ми прави вретена, мајка ми ги продава...'

*Сутрин рано в пет часа **стават** с мама, подредџт градината и после **трџва** на работа.* (ГСБКЕ: 293)
'Рано сабајле во 5 часот стануваат со мама, ја средуваат градината и потоа тргнуваат на работа.'

*Навјарно сте го среќали многу пати...Тој продџжително и с особено внимание **изглежда** vsички проходајци жени, **поздравява** vsички.* (ГСБКЕ: 293)

'Веројатно сте го среќавале многу пати... Тој постојано и со особено внимание ги мерка сите жени што поминуваат, ги поздравува сите.'

Повторливите настани можат да бидат предвидливи или регуларни (се сфаќаат и како карактеристика на дадено лице или предмет), и тогаш се хабикулани, а тоа се сфаќа како поткатегорија на итеративноста. На пр.:

*Тој отлично **пее** и **рисува**.* (ГСБКЕ: 293)
'Тој одлично пее и црта'

1.3.2. Итеративно значење со перфективен презент.

Перфективниот презент во бугарскиот има основна функција да означува некаква повторливост, итеративност. Пр.:

***Легна** вечер - очи не затварям од мисъл за нея ..., **стана** сутрин с натежнала глава - тя пак пред мен.* (ГСБКЕ: 293)
'Ќе легнам навечер – очи не затворам од мисла за неа..., ќе станам утредента со натежната глава...'

Формите на перфективниот презент обично не се употребуваат одделно, туку заедно со друга таква глаголска форма, или неколку за да се означат вообичаените, повторливи настани. Имперфективните презентски форми¹ исто така можат да се употребат заедно со перфективните:

¹ Имперфективните презентски форми тука ќе бидат означени со "италик".

*А орелът все се виеше. **Плъшне** дважд-трижд криле, па пак ги **простре** неподвижни и черни във въздуха.* (Fielder, 1993:32)

‘А орелот само се виеше. Ќе ги плесне / Плесни ги еднаш-двапати крилата, па пак ќе ги простре / простри ги неподвижни и црни во воздухот.’

*Два пџти в седмицата идва куриерџт, но не ходи до општината, а направо на хармана на секретаря. Тој си носи печата в појаса, **завери** му пџтния лист и го **изпрати** със здраве.* (SGCB: 107)

‘Два пати во неделата доаѓа курирот, но не оди до општината, туку право кај купот на секретарот. Тој си носи печат во појасот, ќе му го завери писмото и ќе го испрати со поздрав.’

Можна е употреба и со друга безглаголска реченица (сп. Янакиев 1976: 237):

***Погледнеш** и **ахнеш** от възторг.* (Янакиев 1976: 263)

‘Ќе погледнеш / погледнуваш и ќе офнеш / офнуваш од восхит.’

***Вслушаш се** - мъртва тишина.* (Янакиев 1976: 263)

‘Ќе се заслушаш – мртва тишина’

Разликата на овој тип презент за изразување итеративност во однос на претходниот е употребата на перфективни глаголи², наместо имперфективни. Со нив се изразува итеративноста со нагласување на множеството настани. Со нив се нагласуваат поднастаните како перфективни, а не макронастанот како имперфективен (што е случај со имперфективниот презент). Кај имперфективниот презент контекстот³ ја потврдува итеративноста, а во примерите со перфективен презент јасно се укажува на повторливост дури и без определување на контекстот.

2. Секундарна употреба на презентот:

2.1. Транспозиција за минатост - историски презент:

Историскиот презент се образува од имерфетивни глаголи, а може и од перфективни, но тогаш изразуваат повторливост (ГСБКЕ: 297):

*Янчо беше от ония светли, жизнени хора, които умеяат да се радват и на дреболиите в живота. **Стане** сутрин рано, **наплиска се** на студената вода с ледена корица по краищата и му е приятно и весело от резливата хладина на водата.* (ГСБКЕ: 298)

‘... Ќе стане утре рано, ќе се исплиска со студената вода ...’

² Покрај итеративниот презент и формите за идно време можат да се употребуваат за повторување во сегашноста (БГ: 150)

³ Подетално за итеративните контексти во бугарскиот в. Fielder 1993.

Презентските форми од секундарните имперфективи од типот *написвам, прочитам* се употребуваат во историски презент и според некоки автори означуваат и само историски презент (SGCB: 86,105; Мутафчиев 1976: 252; БГ:143), односно се ограничени на историскиот презент⁴.

*Андрејчин **написва** својата дисертација в Полша.* (SGCB: 105):
'Андрејчин ја пишува својата дисертација во Полска.'

*Тој сега **пише**/***написва** нов роман.* (SGCB: 105):
'Тој сега пишува роман.'

Студен зимен ден. **Отиваме** навечер у Каравелови. Бај Петко по чудо не е у дома си. Госпожа Ката ме **поканва** в приемната. **Изблџсква** един стар фотџойл пред огништето... (Мутафчиев 1976: 252)
'Студен зимски ден. Одиме навечер кај Каравелови. Бај Петко за чудо не е дома. Госпоѓа Ката ме поканува во приемната соба. Избуткува една стара фотелја пред огништето...'

Употребата на секундарните имперфективи како историски презент ја има и во зборуваниот јазик, во шегите, покрај уметничката литература и секако научниот стил (историско раскажување).

- *Последниј му подава зачудено рџка, **поканва** го да седне и се сџрди на својата памет, којта не го подсеџа кој е този џубезен пријател.* (в. БГ:143).

... 'Последниот му подава зачудено рака, го поканува да седне и му се лути на својот ум, кој не го потсетува кој е тој џубезен пријател.'

*Турист в Габрово **се готви** да запали цигара. Минувач го **изпреварва** и му предлага огџнче од својата. Тој **запалва, благодари** и **се готви** да отминне.*

- *Ако обичате, дајте ми клечката си - **помолва** го џубезниј минувач.* (SGCB: 105)

'Еден турист во Габрово се готви да запали цигара. Еден минувач го испреварува и му нуди оганче од својата. Тој запалува, се заблагодарува и се готви да си оди.'

- Ако сакате, дајте ми го кибритчето – го замолува џубезниот минувач.'

Употребата на формите за историски презент и на формите за изразување на нагласена моментна актуелна сегашност се исти, немаат различни граматички карактеристики. Разликите се прагматски (тоа се искази во друг дискурс) (сп. (Sotirov, 1986: 186)).

Сето она што се случува во моментот на говорењето се предава со сегашно време и тоа има исто форми како историскиот презент. Пр.:

⁴ Но, според претходно изнесеното сфаќање за нагласувањето на моментната сегашност беа наведени примери со ваквиот тип глаголи во бугарскиот јазик, што веројатно е карактеристика на зборуваниот јазик.

Цяла стена играчи има пред него, затоа тој подава назад на Лазаров. Лазаров шутира, топката преминава вляво од вратата на Сантос. (Мутафчиев 1976: 255)

‘Цел сид играчи има пред него, затоа тој му ја подава назад на Лазаров. Лазаров шутира, топката преминува на лево од голот на Сантос.’

2. 2. Транспозиција за идност:

Презентот во бураскиот може да се употребува со значење на идност. Таквата употреба е многу јасна кога има определби за време. Пр.:

Утре в 5 ч. заминавам за Варна. (Мутафчиев 1976: 238)

‘Утре во 5 ч. заминувам за Варна’

Довечера Иванов говори за Толстой, ела да слушаш. (Мутафчиев 1976: 238)

‘Вечерва Иванов зборува за Толстој, ела/дојди да слушаш’

Утре постъпвам в болницата. (ГСБКЕ: 300).

‘Утре стапувам на служба во болница’

След един месец излизам на конкурса. (БГ: 143)

‘За еден месец излегувам на конкурсот’

Од наведените примери се покажува дека презентските форми и без партикулата *ще* можат да изразуваат идност. Во повеќето случаи идноста на дејството е изразена по лексички пат: утре, за еден месец итн (в. БГ: 143).

Според ГСБКЕ (300, 301) во бугарскиот во примерите со изразена идност со временски определби се изразува потенцијална готовност за реализирање на дејството, поврзана со увереност во неотповикливоста на дејството. Но, постоењето на временските определби јасно ја нагласуваат идноста, а не готовноста за реализирање на дејството. Таа оценка за увереноста за реализирање произлегува од фактот, дека зборувачот е толку сигурен во реализацијата на идното дејство, колку што е сигурен и во реалноста на извршувањето на некое сегашно дејство, на пр:

Утре заминавам за Охрид; Аз оые утре напускам работата....

‘Утре заминувам за Охрид; Јас уште утре ја напуштам работата...’

Таа реалност прави настанот да се претставува како фактивен, иако од временската определба станува јасно дека се планира за иднина.

2.2.1. Кога изразуваат идност, презентските форми можат да имаат и значење на заповед. Говорителот не само што ја пренесува својата увереност, дека идните дејства ќе се извршат така како што кажува тој, туку и истовремено кажува и заповед. Пр.:

*Слушай, да не се расправаме повеќе. **Сядаш** на масата и веднага **започваш** да пишеш домашното си!* (ГСБКЕ: 301)

‘Слушај, да не се расправаме повеќе. Седнуваш на масата и веднаш започнуваш да си ја пишуваш домашната’

2.3. Транспозиција за готовност:

Кога сигурноста во извршувањето на некој иден настан може да ја има и без временски определби се работи за потцртана готовност или способност за извршување на дадено дејство. Со готовноста се нагласува подготвеноста да се реализира настанот/дејството. На пр.:

*И да не си ми казал още веднџ за имане, че главата ти **пречувам**.*

‘И да не си ми спомнал уште еднаш за богатство, затоа што главата ти ја искрпувам (ќе ти ја искршам).’

Готовноста како посебна семантичка категорија ‘готов сум да...’ е на некој начин и граматикализирана во бугарскиот јазик и со тоа се дава информација за категоријата начин. Според БГ во бугарскиот јазик има понови форми за условен начин, кои се образуваат со истите наставки со кои се образуват и секундарните имперфективи, на пр. *носа - носвам, река - реквам*. Но, тие наставки не го менуваат видот на глаголот, туку начинот⁵. Тие наставки не се видски (иако се совпаѓаат со нив) и можат да се додаваат на глаголи од несвршен вид, за да се образуваат прости форми за условен начин: *ям-ядвам, търпя-търпявам*, на пр.:

Ядваш, ли куме, печено прасе? (БГ:182) (пословица)

‘Изедуваш ли куме печено прасе?’

*Това нешто аз не го **търпявам** един ден!* (БГ:182)

‘Тоа нешто јас не го истрпувам ни еден ден’

*Нашата стопанка **ядва** и коприва!* (БГ: 183)

‘Нашата домаќинка изедува/ќе изеде и коприва’

Според бугарските граматика овие форми означуваат готовност и можност да се изврши дејството: *аз не го **търпявам** това нешто* повеќе значи ‘не можам, не сум во состојба да го трпам’ и тоа се разликува од *аз не **бих** го **търпял** това нешто*. Поблиско е до *аз не **бих** **могъл** да го **търпя** това нешто*. Од наведените примери може да се заклучи и дека овие форми не се карактеристични за современата состојба на бугарскиот, значи не се употребуваат денес многу во современiot бугарски јазик. Се сметаат за синтетички кондиционални форми. На пр.:

*Не съм гладен, ама ако почерпите, **пийвам** едно винце.* (SGCB: 128)

⁵ Тоа се забележува од споредбата на изразите како Бих изпил чаша кафе и Изпивам чаша кафе, ако ме почерпиш - и смислата на ‘изпивам’ е повеќе рамна на Ште изпия или Бих изпил, а не Ште изпивам или Бих изпивал.

‘Не сум гладен, ама ако честите, испивам/ќе испијам едно винце.’

3. Транспозициски средства за изразување сегашност:

3.1. Транспозициски средства за изразување сегашност во рамките на категоријата време:

3.1.1. Изразување на сегашност со формите на имперфект:

Со формите на имперфект во бугарскиот се изразува некакво потврдување или двоумење на нешто што се реализира во моментот на зборување. Пр.:

Исках да ви попитам... (SGCB: 110) ‘Сакав да ве прашам...’

Вие как се казвахте? (SGCB: 110, БГ: 145) ‘Вие како се викавте?’

Ти утре рано ли заминаваше? (БГ: 145) ‘Ти утре рано ли заминуваше/требаше да заминеш?’

3.1.2. Изразување сегашност со формите за идно време:

Можат да се сретнат некои примери со идно време што се однесуваат на сегашноста. Кај овие примери дејството едноставно се регистрира во моментот на зборувањето, и на некој начин се оценува доста вистинитото реалноста на соопштувањето, ‘работи и мора да работи’ – неиндикативен израз) (сп. Янакиев 1976: 239). Пр.:

Ама Митко седнал да учи. Ще учи ја, няма само да се хойка. (Янакиев 1976, 238)

‘Ама Митко седнал да учи. Ќе учи де, нема само да скита.’

Гледај ти, моторот почна да работи. - Ще работи, как няма да работи, намери си и тиој мајстор. (Янакиев 1976: 238)

‘Гледај ти, моторот почна да работи. - Ќе работи, како нема да работи, и тој си најде мајстор.’

3.2. Транспозициски средства за изразување сегашност во рамките на категоријата резултатив:

3.2.1. Изразување сегашност со минато неопределено време (перфект):

Со перфектот се означува сегашност, бидејќи се нагласува постоењето на некаков резултат во моментот на зборувањето. Минатото неопределено време, кое во бугарскиот се нарекува и сегашно резултативно време (сп. Пашов, 191 и БГ: 153) означува дека во моментот на зборувањето постои некаков резултат, некаква состојба, се создал некој нов однос. Тоа се образува од сегашното време на помошниот глагол *сџм* и аористниот л-партицип (минало деятелно свџршено причастие). Формите на минатото неопределено време што се образуваат од имперфектниот л-партицип, како *четял сџм*, *пишел сџм* и др. не се резултативни, значи нема резултат присутен во сегашниот момент и не се однесуваат на сегашноста (в. Пашов 1976:209, БГ: 153), па затоа и не се предмет на интерес.

Со формите на минатото неопределено време (*минало неопределено време*), може да се претстави состојба како резултат од претходно дејство. Пр.:

Иван е седнал и мълчи. (Пашов, 1999: 153)

‘Иван е седнат / седнал и молчи’;

Легнал съм = лежа

‘сум легнала / легната сум = лежам’

Оценката за актуелноста на резултатот од дејството во моментот на зборување се постигнува најдобро кога формите за минато неопределено време изразуваат состојба, т.е. кога имаат статално значење (в. ГСБКЕ: 320), како во претходно наведените примери. Тоа значи дека станува збор за резултативно време во бугарскиот. Штом се работи за резултат, тоа значи дека тој постои во определен момент (сегашен, иден или минат). Кога моментот на ориентација е сегашноста, т.е. кога се совпаѓа со моментот на зборување се работи за сегашно резултативно време (минало неопределено) (сп. Пашов, 191).

Дошъл съм в/от 5 часа. = Тук съм от 5 ч. (Пашов, 192)

‘Дојден сум во/од 5 часот. = Тука сум од 5 часот’

Зимата свърши - пристигнали са щъркелите. (Пашов, 1999:154)

‘Зимата заврши – пристигнати се / имаат пристигнато штрковите.’

Нищо не съм направил, а виждете как са ме оковали. (ГСБКЕ: 320)

‘Ништо не сум направил, а гледајте како ме имаат оковано / оковале.’

При ваквата употреба на т.н. статално минато неопределено време (тоа значи кога има значење на сегашност) помошниот глагол во бугарскиот може и да се испушти. Пр.:

Балканът се разхубавил... (ГСБКЕ: 320)

‘Балканот се има разубавено / е разубавен / се разубавил’

Во овој тип на примери аористниот л-партицип пред сè е образуван од свршени глаголи.

Купил съм си и книжки по градинарство... (ГСБКЕ: 321)

‘Сум си купил / Си имам купено и книги по градинарство’

Чел съм. ‘Сум прочитал / Имам прочитано’ (Пашов, 193)

3.2.2. Сложени глаголски форми со помошниот глагол *имам*:

Во бугарскиот јазик не се вообичаени, се сметаат како разговорни, но можат да се сретнат сложени форми со помошниот глагол *имам* и минатиот пасивен партицип (в. Георгиев, 310) и со тие форми се означува дејство чиј резултат постои и во сегашниот момент. Разликата со *има*-перфектот во македонскиот е во тоа што во бугарскиот се чувствува конкретното значење на глаголот *имам*, а тоа значи дека во бугарскиот не е помошен глагол, како што е во македонскиот и не се работи за *има*-перфект, туку за конструкција со *имам*. Овие форми се образуваат само од преодни глаголи и мора да дојде до согласување помеѓу минатиот пасивен партицип и директниот предмет и со тоа се нагласува функцијата на партиципот како атрибутивна определба⁶. Сите наведени примери се од Георгиев. На пр.:

Във факултета ние имаме воведена лятна учебна практика.

⁶ Ваква употреба на *има*-конструкции се среќава и во чешкиот и во полскиот јазик.

‘На факултетот ние имаме воведено летна учебна година / имаме летна учебна година воведена.’

Те имат запланувани лекциите.

‘Тие ги имаат испланирано лекциите / имаат лекциите испланирани’

Студентите нямат изработени здрави трудови навики.

‘Студентите немаат создадено здрави работни навики / немаат здрави работни навики создадени’

Ако се работи за чист перфект, би требало сите примери да можат да се заменат со соодветни форми на минатото неопределено време и да се добијат синонимни значења. Но, Георгиев нагласува дека постои разлика во значењето и наведува две реченици, првата со минато неопределено, а втората со *имам* конструкција. Во втората реченица важно е дека постојат *најирујани камења*, при што не се знае кој е вршителот на *најирујувањето*, а во првата дека има резултат од дејството, при што се знае дека вршителот е *ние*. Пр.:

Ние сме натрупали в двора камъни за ѕид.

‘Ние сме натрупале / имаме натрупано во дворот камења за ѕид.’

Ние имаме натрупани в двора камъни за ѕид.

‘Ние во дворот имаме натрупани камења за ѕид’

3.3. Транспозициски средства за изразување сегашност во рамките на категоријата начин:

3.3.1. Изразување сегашност со императив:

Од разгледуваните бугарски граматички не може да се најде информација за да се тврди дека употребата на императивот во транспозиција со значење на повторување во сегашноста или во минатото е карактеристика на бугарскиот јазик. Но, во граматиката на Пашов (БГ) се наведува еден пример што може да се сфати како повторување во сегашноста и таму објаснувањето е дека “таквите форми имаат една карактеристична “обопштено-лична” употреба – формата за еднина означува ‘кој и да било, сите’ (БГ: 181). Пр.:

-Няма що- такъв е светът! Такъв е светът -без срце... Може тъй да е по-хубаво- продължи бавно Свилен. - Люби тогова, вземи оногова, па си живеј... Стига да ти е добре. (БГ, 181)

‘Сакај го тоа, земи го она’

Според Ницолова (1976: 393) во книжевниот бугарски јазик не се среќава транспозиција на императивот, па од разгледуваните примери за т.н. историски императив во српскохрватскиот се наведува дека во бугарскиот може да се сретне само во некои дијалекти и во фолклорот.

3.3.2. Изразување сегашност со формите за можен начин:

Можниот начин може да се употреби наместо презентот кај изразите на волја во декларативните реченици. На пр.:

В заключение бих искал да се извиня на читателя за прекалено многото факти, с които е отрупан този предговор. (SGCB: 128)

‘Како заклучок би сакал да му се извинам на читателот за премногуто факти, со кои е натрупан овој предговор’

3.4. Транспозициски средства за изразување сегашност во рамките на категоријата статус:

3.4.0. Изразување сегашност со форми за прекажаност:

Се работи за транспозиција на формите во рамките на категоријата статус за изразување сегашност. Со овие форми се дава информација дека говорителот се дистанцира од оценка на фактивноста, за она што се случува во сегашноста. Обично, дејството не е засведочено.

3.4.1. Тоа се т.н. форми за прекажување за сегашно / минато несвршено време. Формите за прекажување за сегашно/минато време се образуваат од минатиот активен партицип на имерфектот (л-партицип на имерфектот) и помошниот глагол *сџм* (без помошен глагол во 3 лице). Тие се разликуваат од формите на перфектот.

На. пр: *аз сџм пишел; ти си пишел; тој пишел; ние сме пишели; вие сте пишели; те пишели.*

Формите за прекажаност можат да се употребат и за засведочени дејства, но кои се на некој начин изненадување за тој што зборува (ова е адмиратив):

Гледај ти, завалыл сняг! (SGCB: 123)

‘Гледај , пагал снег’

3.4.2. Во бугарскиот постојат и т.н. дубитативни форми, кои не се многу чести и со кои се изразува некакво сомневање за веродостојноста на информацијата. Тие се разликуваат од прекажаните форми по тоа што се додава *бил/била/било/били, аз сџм бил пишел; ти си бил пишел; тој бил пишел; ние сме били пишели; вие сте били пишели; те били пишели.*

3.5. Транспозициски средства за изразување сегашност во рамките на категоријата дијатеза:

Изразување сегашност со пасивни конструкции:

Кога се употребуваат партиципните пасиви со *сџм* во сегашно време, партиципот е обично од свршен вид, и конструкцијата има значење како перфектот (минатото неопределено време), а тоа значи дека се нагласува резултатот во сегашноста. На пр.:

*През изминалата седмица **са регистрирани** две убијства, три опита за убијство, едно изнасилване и един опит за изнасилване.* (SGCB: 142)

‘Minatata sedmica se registrirani dve ubistva...’

*Вече **са събрани** над един милион подписа.* (SGCB: 142)

дВеее се собрани над еден милион потписие

*Картината **е нарисувана** от талантлив художник.* (ГСБКЕ: 382)

‘Сликата е нацртана од талентиран уметник’

Нагласување на сегашноста се постигнува и со употреба на пасивен партицип од имперфективни глаголи, но овие конструкции и не се многу чести, особено за означување на актуелна сегашност. На пр.:

*В момента телевизионната програма **е гледана** от хияди хора.* (ГСБКЕ: 249)

‘Во моментот телевизиската програма е гледана од илјадници луѓе’

За да се означи повторување или итеративниот презент се употребува помошниот глагол *бивам*⁷ (историски е итеративна форма од *сџм*, но денес главно се употребува со партиципските пасиви). Пасивниот партицип може да биде од свршени или од несвршени глаголи (SGCB: 143), пр.:

При постџпването в казармата бџдещите војници биват лишавани од пџстрото облекло...

‘При стапувањето во касарна идните војници се лишувани од разнобојната облека...’

Фалшивите банкноти се познават по лошото качество на хартијата. (SGCB: 142)

‘Лажните банкноте се познаваат по лошиот квалитет на хартијата.’

Сџчиненията на Йовков сега са многу тџрсени.

‘Делата на Јовков сега многу се барани.’

⁷ Помошниот глагол *бивам* се употребува и во историски презент, без итеративно значење, на пр. *През 1849 г. тази забележителна студия бива преведена на бџлгарски език и издадена в Белград.* ‘Во текот на 1849 г. оваа забележителна студија е преведена на бугарски јазик и е издадена во Белград.’